

Asia: VN/13519/2021

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi sosiaalihoitolain ja ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvuluista annetun lain sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamisesta

Lausunnonantajan organisaatio

Lausunnonantajan organisaatio

Muu

Sosiaalihoitolaki

1. Ovatko kotiin annettavia palveluja koskevat säännökset (19 §, 19 a § ja 19 b §) mielestänne onnistuneita? Jos eivät, miten muuttaisitte niitä?

Kyllä

2. Kotihoitoa ehdotetaan järjestettäväksi vuorokaudenajasta riippumatta (19 §:n 3 mom.). Onko tämä mielestänne kannatettava ratkaisu?

Ei [Lakiesityksessä on kannatettavaa se, että kotihoitoa ehdotetaan järjestettäväksi vuorokaudenajasta riippumatta. Tämä on välttämätön uudistus, joka tukee ikäihmisten kotona asumista tarpeellisella tavalla. Lakiesityksen riskinä on, että pykälän myötä kynnys asumispalveluihin voi olla entistä korkeampi ja entistä heikkokuntoisemmat vanhukset asuvat kotonaan, vaikka heidän hyvinvointinsa kannalta olisi parempi olla asumispalveluiden piirissä. Kotona ei pitäisi asua, ellei se ole ihmisen hoivan, turvallisuuden ja ihmisarvoisen elämän kannalta paras ratkaisu. Lisäksi vaarana on, että esimerkiksi nopeasti sairaalasta kotiutettujen tueksi annetaan kotihoidon yöaikaista kotihoitoa, vaikka hoiva-asuminen olisi turvallisempaa ja soveliaampaa. Yöaikainen kotihoito voi sinällään, jos henkilöstöä saadaan, olla hyvä ajatus ja tuoda turvaa kotona asuville iäkkäille. Esitys ei kerro, miten tällainen kehityskulku on mahdollista estää. Kotihoidon turvin itsenäisesti asuvien ikääntyneiden ihmisten tarvetta päästä oikea-aikaisesti hoiva-asumisen piiriin ei tule käytännössä rajoittaa tarjoamalla hoiva-asumisen sijaan kotihoidon palveluja tilanteissa, joissa henkilö on tosiasiallisesti hoiva-asumisen tarpeessa ja jolloin kotihoito ei ole enää asiakasturvallista. Tärkeää myös se, että kotihoidon osalta korostetaan asiakkaan kanssa käytettävän ajan merkitystä ja

mahdollisuutta esim. yhteiseen ateriointiin. Työtehtävien ja käyntien suunnittelun rinnalla tarvitaan kuitenkin konkreettisesti lisäresursseja tämän toteuttamiseksi.]

3. Ovatko ns. tavallista palveluasumista koskevat säännökset (21 b §) mielestänne onnistuneita? Jos eivät, miten muuttaisitte niitä?

Kyllä

4. Onko tavallista palveluasumista koskeva pykälä tarpeeksi selkeästi muotoiltu? Jos ei, miten sitä voisi muuttaa?

Ei [Esitetyt pykälät ovat pääosin tarkoituksenmukaisia ja kannatettavia. Lakiesityksestä jää kuitenkin jossain määrin epäselväksi palveluasumisen saannin edellytykset. Mitä käytännössä tarkoitetaan sillä, että ihminen ei itse kykene järjestämään itselleen palveluasumista heikentyneen toimintakykynsä vuoksi. Palveluasumisen kriteerit ovat jo ennestään olleet hyvin tiukat, jolloin lakiesityksen perusteella jää epäselväksi, miten ikääntyneen henkilön etua arvioidaan palveluasumisen ja myös mahdollisesti hoiva-asumiseen siirtymisen yhteydessä. Lisäksi epäselväksi jää, huomioidaanko tässä myös esim. taloudelliset resurssit. Yksityiskohtaisten perustelujen s. 68 todetaan, että kyse ei olisi laissa tarkoitettusta palveluasumisesta, mikäli ihminen hakeutuu oma-aloitteisesti asumisen yksikköön. Rajaus kyllä selkeyttää yksityisen ja kunnallisen toiminnan eroja ja sulkee ns. ohituskaistan. Samalla se voi aiheuttaa käytännön pulmia esimerkiksi sen osalta, veloitetaanko kuntaa kuitenkin järjestämään kotihoitoa ja miten siirtyminen palveluasumiseen mahdollistetaan siinä vaiheessa, kun ihmisen toimintakyky sitä jossain vaiheessa edellyttää. Sosnet ehdottaa harkittavaksi, että hoidon ja huolenpidon lisäksi myös sosiaalisen hyvinvoinnin varmistamiseen osana palveluasumista kiinnitetään hallituksen esityksen perusteluissa huomiota.]

5. Ovatko hoiva-asumista koskevat säännökset (21 c §) mielestänne onnistuneita? Jos eivät, miten muuttaisitte niitä?

Kyllä

6. Löytyisikö tehostettu palveluasuminen –termin korvaajaksi jokin parempi ehdotus kuin hoiva-asuminen? Mikä?

On hyvä, että lakiesityksellä pyritään selkeyttämään käsitteitä (tehostettu palveluasuminen --> hoiva-asuminen). Myönteistä on lisäksi se, että mukana on välimuotoisia asumispalveluja, sillä tuen tarpeet hyvin moninaisia ja "eri tasoisia". Sosnet ehdottaa harkittavaksi sitä, että laissa puhuttaisiin kodista: esimerkiksi tilapäinen koti, tuettu koti, palvelukoti, hoivakoti. Ainakin hoivakoti olisi lähellä englanninkielistä care home -ilmaisua. Haasteena tässä on sovittaa terminologiaa yhteen palvelujen kanssa, jota laki pääosin käsittelee.

7. Ovatko ehdotetun hoiva-asumispykälän palvelun saantikriteerit tarkoituksenmukaisia ja tarpeeksi selkeitä? Jos eivät, miten muuttaisitte niitä?

Ei [Esitetty pykälä on pääosin kannatettava. 21 c §:n 3 momentissa korostetaan tarkoituksenmukaisella tavalla asiakkaan edun mukaista ratkaisua hoiva-asumisesta järjestettäessä. Lakiesityksestä saa käsityksen, että hoiva-asuminen on ns. viimesijainen ratkaisu tilanteeseen, jossa ihmisen asumista ja palveluja ei voida järjestää muulla tavoin. Näin ollen esim. hoiva-asumiseen ei pääse, jos perhehoitoa on saatavilla ja se sopii asumisen ja palvelun muodoksi tarpeiden

näkökulmasta. Palveluasumisen kriteerit ovat jo ennestään olleet hyvin tiukat, jolloin lakiesityksen perusteella herää huoli hoiva-asumiseen pääsyn kriteereistä.]

8. Ovatko turvapalvelun toteuttamista koskevat säännökset (46 a §) mielestänne onnistuneita? Jos eivät, miten muuttaisitte niitä?

Kyllä

9. Pitääkö turva-auttajan olla sote-ammattihenkilö, vai riittääkö että hän on koulutuksensa ja kokemuksen perusteella sopiva, kuten lakiesityksessä ehdotetaan (46 a §)?

Ei [Kysymyksen muotoilu on epäselvä ja siihen vastaaminen hankalaa. On kannatettavaa, että lakiesityksellä pyritään selkeyttämään turva-auttajan tehtävää. Sosnetin näkemyksen mukaan on tarkoituksenmukaista, että turva-auttaja olisi sote-ammattihenkilö, joka on koulutuksensa ja kokemuksensa perusteella sopiva tehtävä. Vaarana on, että silloin kun laissa ei erikseen määritellä millainen koulutus tai kokemus tulee tietyssä tehtävässä olla, siitä seuraa usein suuri kirjo taustojen suhteen. Tämä voi tulla vastaan etenkin tulevaisuudessa, kun alan ammattilaisista on kasvava pula. Jonkinlainen minimiosaaminen olisi hyvä alalta edellyttää. Lisäksi on tärkeää, että kiireellisen avun antajien olisi myös saatava tuekseen sote-ammattihenkilöiden moniammatillinen asiantuntemus.]

10. Ovatko kotihoidon henkilöstön riittävyyden turvaamista koskevat säännökset (46 b § ja 49 b §) mielestänne onnistuneita? Jos eivät, miten muuttaisitte niitä?

Ei [Henkilöstön riittävyys on tulevien vuosien ja vuosikymmenten akuuteimpia haasteita sosiaali- ja terveydenhuollossa. 46 b § ja 49 b § kirjatut asiat ovat periaatteellisesti tärkeitä ja luovat edellytyksiä laadukkaaseen kotihoidon toteuttamiseen ja siten myös parantaa olennaisesti henkilöstön työssäjaksamista. Samalla on kuitenkin huomioitava, että lakiesitys ei tuo mitään oleellisesti uutta resurssien ja saatavilla olevan ammattihenkilöstön osalta. Lakiesitykseen on kirjattu monia sellaisia asioita, joiden tulisi jo nykyisellään toteutua olemassaolevan lainsäädännön pohjalta. Eettisen kuormittavuuden vaikutus alan huonoon houkuttelevuuteen on tärkeä kirjaus. Tärkeä myös se, että korostetaan asiakkaan kanssa käytettävän ajan merkitystä ja mahdollisuutta esim. yhteiseen ateriointiin. Yksinäisyyden lievittäminen on tärkeä tavoite. Työtehtävien ja käyntien suunnittelun sijaan/rinnalla tarvitaan kuitenkin konkreettisesti lisäresursseja tämän toteuttamiseksi. Teknologian hyödyntämisen edistäminen kotihoidossa myönteistä, mutta samalla on tunnistettava niiden reunaehdot esim. muistisairaiden asiakkaiden kohdalla. Etäkäyntien käyttöä on aina arvioitava yksilöllisesti asiakkaan näkökulmasta. 46 § 1 mom 2 kohdassa todetaan, että asiakkaan toivomukset säännöllisten käyntien ajoituksesta otetaan mahdollisuuksien mukaan huomioon. Kotihoidon toteutumisen tulisi perustua ensisijaisesti asiakkaiden tarpeisiin ja hänen palvelusuunnitelmaan kirjattuihin asioihin, joiden yhteydessä asiakkaan näkemys ja mielipiteet on selvitetty. Pitkään on erilaisissa työhyvinvointia lisäävissä tutkimuksissa todettu, että oman työn suunnittelun mahdollistaminen lisää työhyvinvointia. Lakiesityksen perustelutekstissä korostuu nyt esimiesten, ei työntekijöiden tai työryhmien, vastuu työn ja palvelujen toteutuksen suunnittelussa. Tältä osin olisi syytä pohtia, tulisiko yksityiskohtaisissa perusteluissa tuoda selkeämmin esille työntekijöiden oikeus ja mahdollisuus vaikuttaa oman työnsä suunnitteluun sekä vastaavasti myös esimiehen tai työn organisoijien velvollisuus käyttää työntekijöiden asiantuntemusta hyväksi palvelujen toteutuksen suunnittelussa.]

11. Ovatko ns. hybridiasumista koskevat säännökset (46 c §) mielestänne onnistuneita? Jos eivät, miten muuttaisitte niitä?

Kyllä

Vanhuspalvelulaki

12. Onko mielestänne pitkäaikaisen laitoshoidon lakkauttaminen sosiaalihuollon yksiköissä iäkkäiden osalta onnistunut ratkaisu (14 §, 14 a §, 15 b §)?

Kyllä

13. Onko lakiehdotuksessa esitetty palvelusuunnitelman sisällön täsmentäminen tarpeellista (16 §)?

Kyllä

14. Onko lakiehdotuksessa esitetty omatyöntekijän tehtävien täsmentäminen tarpeellista (17 §)?

Kyllä

15. Onko lääkehoidon toteuttamista koskeva säännös mielestänne onnistunut (20 §:n 1 mom.)?

Kyllä

16. Onko mielestänne kannatettavaa, että seurantayhteenvedot julkaistaisiin toimintayksikkökohtaisina (24 a §)?

Kyllä

Koko lakipakettia koskevat kysymykset

17. Mitä haasteita näette säännösten toimeenpanossa? Onko lakiesityksellä riskejä?

Henkilöstöpula ja ikäihmisten palveluihin varattujen resurssien niukkuus uhkaavat lain tavoitteiden toteutumista.

18. Millaista tukea toivotte toimeenpanoon?

Lain soveltaminen ja toimeenpano edellyttäne koulutusta hyvinvointialueilla, jotta lain tavoitteet toteutuvat. Laissa on myönteistä, että omavalvonnan merkitystä esitetään vahvistettavaksi (47 §). Tämä on hyvä ja kannatettava asia, mutta vaatii tuekseen koulutusta. Tällä hetkellä omavalvonta, sen johtaminen ja omavalvonnan seuranta toteutuvat eri alueilla ja organisaatioissa hyvin eri tavoin.

19. Mitä muuta haluaisitte lausua esityksestä?

Lakiesityksessä on kokonaisuudessaan hyviä ja tarpeellisia muutoksia. Se, että lakeja ollaan osin yhtenäistämässä, kotihoidon ja asumiseen liittyvien palvelujen määrittelyjä ja sisältöjä ollaan uudistamassa sekä kotihoitoon ollaan panostamassa, on lähtökohtaisesti hyvä asia ja lakiesitys näiltä osin kannatettava. On erittäin tärkeää, että kotihoidon tilanne ja haasteet on tunnistettu ja että niihin pyritään vastaamaan. Lisäksi myönteistä on pyrkimys erilaisten asumisen muotojen selkiyttämiseen ja erityisesti ns. tilapäisen asumisen määrittelyyn sisältyvän sijaishoidon järjestäminen. Yhteiset käsitteet selkeyttävät toimintaa ja palvelujen järjestämistä.

Hyvistä tavoitteista huolimatta luonnoksessa jää yhä epäselväksi, miten kotihoidon riittävät resurssit tullaan takaamaan. Väestön ikääntyessä ja tuen tarpeiden lisääntyessä, lisäresurssit ovat välttämättömiä, sillä monilla alueilla on merkittävää henkilöstövajetta jo nyt. Hyvistä tarkoituksistaan huolimatta lakiesitys ei tuo mitään oleellisesti uutta resurssien ja saatavilla olevan ammattihenkilöstön osalta.

Koska kotona mahdollisimman pitkään asuminen on vahva poliittinen tahto ja tämän mahdollistavat usein omaishoitajat, lakiesityksessä olisi tärkeää tuoda esille muutosten vaikutukset omaishoitajiin. Lisäksi olisi tarpeen laatia kansalliset omaishoidon tuen kriteerit, kuten esimerkiksi Iso-Britanniassa on, sillä tällä hetkellä eri kunnissa käytössä olevat kriteerit ovat eriarvoistavia. Omaishoidon tuen saajien ja palveluiden suhde on epämääräinen ja osin jopa lainvastainen. Palveluita käyttävät omaishoitajat tai hoivan tarvitsijat usein saavat pienempää omaishoidon tukea ja asiakasmaksuja ei silloin tarvitse maksaa, tai ne ovat matalat. Lakiesityksessä s. 53 todetaan, että koronapandemian aikana merkittävästi lisääntynyt etätyö tulee todennäköisesti jäämään aiempaa yleisemmäksi, mikä luo uusia mahdollisuuksia omaisten avun hyödyntämiseen. Tällaista ajattelua voi pitää riskinä, sillä etänä tehtynäkin etätyöt ovat työtä ja sitovat työntekijää.

Lakiesityksen tavoitteena on vahvistaa kotihoitoa. Siinä on käsitteellisesti erotettu kotihoito ja tukipalvelut, jotka ovat kotipalvelusta erillisinä tuotettuja palveluja, jotka kohdistuvat ensisijaisesti kodin olosuhteisiin. Tämä saattaa johtaa ihmisen palvelun pirstoutumiseen hyvin monelle toimijalle ja taholle. Erityisesti kun kotihoidon asiakkaana on muistisairas ikäihminen, voi tällä olla turvattomuutta aiheuttavia vaikutuksia.

Lakiesitys nostaa palvelutarpeen arvion ja palvelusuunnitelman merkittävään rooliin. Tältä osin on tarpeen tähdentää, että palvelusuunnitelman täsmentäminen ja seuraaminen on tärkeää. Lakiesityksessä on hyvää myös huomio siitä, että kotihoidon tarve voi muuttua ja vaihdella tilanteittain. Seuranta sen vuoksi oltava säännöllistä ja riittävän tiheää. On tarpeen varmistaa, että palvelutarpeen arvio tehdään huolellisesti ja että osana arviointia kuullaan nimenomaan vanhuksen omat tarpeet, erityisesti haavoittuvimmassa asemassa olevien vanhusten (esim. dementoituneet; näkö-, kuulo-, erilaisia ymmärrys- ym. ongelmia omaavat) tarpeet.

Lakiesityksessä on selkeytetty omatyöntekijän tehtäviä. Tämä on kannatettavaa palveluiden laadun ja asiakasturvallisuuden näkökulmasta. Kannatettavaa on myös viittaaminen EOAK:n kannanottoon (4944/2019), jossa todetaan, että palveluasumisessakin tulee olla määritelty omatyöntekijä. Lisäksi olisi ollut hyvä kiinnittää huomiota EOAK:n yksittäistä kuntaa koskevaan ratkaisuun (6642/2019), jossa on painotettu edellä olevan lisäksi sitä, että omatyöntekijän tulisi olla palveluyksikön ulkopuolinen.

Sosnet haluaa kiinnittää huomiota siihen, että myös ikäihmisillä olisi oikeus saada omatyöntekijäksi sosiaalityöntekijä. Sosiaali- ja terveydenhuollossa on tarvetta sosiaalityöntekijöille, joilla on osaamista nähdä ikäihmiset erilaisten sosiaalisten ja sosiaalipalvelullisten tarpeiden näkökulmasta sekä osana moniammatillisen työn asiakkuutta. Sosiaalityöntekijä täydentää hoidollista osaamista. Tältä osin sosiaalihuoltolain 3 § ja vanhuspalvelulain 3 § soveltamisen suhteen voi ilmetä epäselvyyttä. Sosiaalihuoltolain 42 §:n mukaan erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai muun erityistä tukea tarvitsevan henkilön omatyöntekijän tai hänen kanssaan asiakastyötä tekevän työntekijän on oltava sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa tarkoitettu sosiaalityöntekijä. Gerontologisen sosiaalityön asiantuntijuuden saatavuus on välttämätöntä turvata osana palvelusuunnitelmaprosessia.

Lähteinen Sanna
Valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto